

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА II

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Др Александар Наумов (Венеција)
Др Ангелики Деликари (Солун)
Др Изабела Лис Вјелгош (Познањ)
Др Георгиос Нектариос Лоис (Патра)
Др Димитар Пеев (Берлин)
Др Валентина Гулевска (Битољ)
Др Бранко Горгиев (Ниш)
Др Ивица Живковић (Ниш)
Др Кристина Митић (Ниш), секретар
Др Драгиша Бојовић (Ниш), председник

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА II

Зборник радова са Међународне научне конференције,
одржане 24. новембра 2018. године на Универзитету у Нишу

Уредници:
Драгиша Бојовић
Кристина Митић

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

2019.

Бојан Томић

*Институт за мултидисциплинарна истраживања, Универзитет у Београду
Међународни центар за православне студије, Ниш
E-mail: bojantomic@imsi.rs*

Милица Томић

*Универзитет у Београду
E-mail: tomic.milica.bg@gmail.com*

**ПРИМЕРИ ТЕЖЊИ ЗА ВЕРОДОСТОЈНИМ САГЛЕДАВАЊЕМ
ЛИЧНОСТИ ИЗ ИСТОРИЈЕ НАУКЕ,
ОБРАЗОВАЊА И КУЛТУРЕ¹**

***Апстракт:** У раду су интегрисана прошла и будућа истраживања у вези са личностима које су се након образовања стеченог у европским универзитетским и научним центрима посветиле унапређењу науке, образовања и културе у Србији. Траг који су оставиле данас није примерено истакнут. Овде је извршена рекапитулација резултата скорошњег истраживања међународне рецепције имена архимандрита Павла Кенђелца, а испољени однос професора Ђорђа Станојевића према културном наслеђу предложен је за тему будућег истраживања.*

***Кључне речи:** Павле Кенђелац, Ђорђе Станојевић, наслеђе, веродостојно сагледавање*

УВОД

У склопу тежње за веродостојним сагледавањем и заустављањем занемаривања личности из историје науке, образовања и културе код Срба потребно је извршити релевантну процену њихових достигнућа, доприноса те међународне препознатости, рецепције и угледа. Интеграција прошлих и будућих ангажовања на пољу истраживања о недовољно истакнутим значајним мислиоцима, богословима, учитељима, научницима, професорима, иноваторима и проналазачима у овом раду обухвата две личности: архимандрита Павла Кенђелца и професора Ђорђа Станојевића.

АРХИМАНДРИТ ПАВЛЕ КЕНЂЕЛАЦ

Павле Кенђелац (Кикинда, 1766–Темишвар, 1834) једна је од најобразованијих фигура српске јерархије крајем 18. и почетком 19. века. У том бурном периоду за српски народ Кенђелац је публикувао дела која данас сврставамо у баштину науке, језика и

¹ Рад је настао у оквиру пројекта *Теорија и пракса науке у друштву: мултидисциплинарне, образовне и међугенерациске перспективе* (ОИ 179048 – област друштвених наука), финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

културе, а у којимасеу највећој мери усмерио на природне науке и историју. Школован у европским образовним центрима, у својим делима тежио је да знање које је народ могао да стекне у оквиру Цркве допунинајновијим сазнањима природњака, те достигнућима европске науке.²

Кенђелац је за живота био цењен, и то, што је посебно ретко, на три нивоа: локалном, националном и међународном. Поштовање у родној Кикинди, затим међу ученим Србима, али и шире–у европским метрополама. Језик који је користио у свом пионирском делу из природних наука Јестествословију хвалили су Вук Стефановић Караџић (1787–1864)³ и Јован Стерија Поповић (1806–1856)⁴. Међутим, било је великодостојника који су ометали његов рад и онемогућавали испуњење његових потенцијала.⁵ Жељу да пише дела из области природних наука само делимично је остварио чему говори чињеница да је планирао да напише још три целине које припадају Јестествословију.

У српском народу његова личност је упорно била запостављана. Упркос томе, његово име и два дела која је за живота објавио – Јестествословије и Всемирнагo сбитијасловија⁶ – документована су у публикацијама из 19. века на немачком и енглеском језику. Такође, председник Руске академије наука Александар Семјонович Шишков (Алекса́ндр Семёнович Шишков, 1754 – 1841) упутио је похвалу на рачун његовог рада⁷.

Немачки изворници из 19. века за које је установљено да садрже помен његовог имена и дела су следећи⁸:

- путопис *Reise in Serbien im Spätherbst 1829*,
- путопис *Das Fürstenthum Serbien, seine Bewohner, deren Sitten und Gebräuche*,
- часопис *Blätter für literarische Unterhaltung*,
- енциклопедија *Universal-Lexikon, oder Vollständiges encyclopädisches Wörterbuch*,
- и њено проширено издање *Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe*.⁹

---

2 Томић, Томић 2017.

3 Стефановић Караџић 1935.

4 Церовић 2011, 46-47.

5 Видети:

Томић, Томић 2017.

Церовић 2011.

Рајковић 1880, 49.

6 За дела објављена за живота и постхумно, затим преводе и необјављена дела видети:

Бугарски 2012.

Кенгелас 1821.

Кенгелац 1889 а.

Кенгелац 1889 б.

Кенгелац 1890.

Кенгелац 2011.

Кенгелац 2015.

Церовић 2011.

Грубић, Јовановић 2010.

Томић, Томић 2017.

7 Церовић 2011, 45-46.

8 Томић, Томић 2018 б.

9 *Blätter...* 1831.

Pierer 1835.

Pierer 1845.

Изворник на енглеском језику, објављен у Америци, је *Historical View of the Language and Literature of the Slavic Nations*.¹⁰

ПРОФЕСОР ЂОРЂЕ СТАНОЈЕВИЋ

Инвентивност Ђорђа Станојевића (Неготин, 1858 – Париз, 1921) широког је обима. Техника, индустрија, образовање, наука, медицина, култура и свакодневни живот у Србији, области су на чије је унапређење највише утицао. Чињеница да на међународним конгресима за научну, као и за општу фотографију после њега није било наших представника до савременог доба¹¹ довољан је разлог за подробно проучавање садржаја његових фотографија. Временска усаглашеност била је оптимална – у најбољем стваралачком добу за свестрану Станојевићеву личност фотографски апарат је још увек био нов изум.

Станојевић је обавио важан задатак, а то је снимање, заправо документовање и стварање архиве српских цркава и манастира на крају 19. и почетку 20. века што је једна од ставкикоје одсликавају његов однос према православном културном наслеђу. Сlike манастира и цркава тематска су целина у његовој богатој и разноврсној збирци фотографија. Обимност извршеног задатка показује списак назива фотографија.¹² То су:

Богородичина црква у Чачку,
Манастир Студеница,
Богородичина црква у Студеници,
Краљева црква у Студеници,
Пећка патријаршија,
Манастир Дечани,
Манастир Грачаница,
Манастир Каленић,
Манастир кнегиње Милице – Љубостиња,
Манастир Манасија,
Манастир Раваница,
Црква „Лазарица” у Крушевцу,
Нова црква у Крагујевцу,
Манастир Жича,
Манастир Св. Петка,
Манастир Враћевшница,
Манастир Св. Николе,
Манастир Благовести,
Црква у Тргу код Жагубице,
Манастир Боговађа,
Манастир Суводол,
Манастир Буково,

---

von Pirch 1830.

Possart 1837.

10 Talvi 1850.

11 Малић 2008, 234.

12 Списак чине фотографије из каталога изложбе „Ђорђе Станојевић – човек који је осветлио Србију“ одржане од 13. јануара до 1. септембра 2018. године у Историјском музеју Србије, у Београду.

Радмановић 2017.

Стара црква у Љуборађи,
 Црква у Љуборађи,
 Манастир Раваница у Срему,
 Тивот са моштима кнеза Лазара у манастиру Раваница у Срему,
 Празнични минеј Божидара Вуковића из 1538 – Сретење,
 Свети Роман у Ђунису,
 Јеванђеља из ризнице овчарско-кабларског манастира Сретење,
 Црква у Прахову,
 Нова црква у Сокобањи,
 Црква Светог Георгија, Смедерево,
 Манастир Матка,
 Манастир Горњак,
 Манастир Вратна,
 Манастир Морача, западни портал,
 Каранско јеванђеље из 1608, почетак Јеванђеља по Јовану, манастир Никоље
 под Кабларом,
 Манастир Морача, улаз из припрате у наос,
 Манастир Витовница,
 Брестовачка црква,
 Манастир Ћелије,
 Стара црква у Пожаревцу, из 1831,
 Свети Никола код Ђуниса,
 Црквена врата у Светом Роману код Ђуниса,
 Манастир Дечани – улаз у наос,
 Ужичка црква,
 Бела црква каранска,
 Овчарско-кабларски манастир Сретење Господње,
 Манастир Липовац,
 Манастир на Цетињу,
 Архимандрит Владимир,
 Манастир Крушедол,
 Молитвени наслони (стасидије) у манастиру Крушедолу,
 Стара црква у Крагујевцу,
 Звоник старе цркве у Крагујевцу,
 Црква у Мачкату,
 Црква у Параћину,
 Црква и школа у Нишу,
 Црква у селу Вражогрнци,
 Овчарско-кабларски манастир Свете Тројице,
 Стари манастир Јовање у Овчарско-кабларској клисури,
 Црква Св. Николе (Куршумлија),
 Црква Свете Богородице у Куршумлији,
 Сеоска црква у источној Србији,
 Манастир Преображење (Овчарско-кабларска клисура) и
 Манастир Троноша.

ДИСКУСИЈА

Плазабилно је издвојити две сличности које су одликовале Павла Кенђелца и Ђорђа Станојевића. По повратку у домовину доживели су ометање од својих утицајних сународника. Истовремено, обојица су била посвећена преношењу знања стеченог приликом школовања у иностраним институцијама свом народу.

Активности професора Ђорђа Станојевића које су укратко изложене представљају разлог за проучавање његове посвећености православном наслеђу и православној култури. Одређене серије његових фотографија део су светског научног наслеђа, док је велик број фотографија које је забележио путујући по Србији, међу којима су снимци манастира и цркава, део српског културног али и научног наслеђа.

Демонстрација целовитости културног, научног и историјског наслеђа¹³ која је присутна код обе личности следи начела истраживачког рада три центра: *Центра за црквене студије*, *Међународног центра за православне студије* и *Центра за византијско-словенске студије*.

ЗАКЉУЧАК

Изношење непознатих и мање познатих, а свакако недовољно обрађених чињеница, података и читавих епизода на светлост дана представља циљ истраживања историчара, историчара и филозофа науке, културолога, истраживача црквених студија. Препознат однос Ђорђа Станојевића према културном наслеђу потребно је детаљно истражити и тиме допринети потпунијем сагледавању његових постигнућа за свој народ.

Литература

Blätter für literarische Unterhaltung (1831): 45, 14. Februar.

Бугарски, С. (2012): „Аутобиографија архимандрита Павла (Кенгелца)“. у: *Зборник Матице српске за историју*, 86, 67–77.

Грубић, А.; Јовановић, М. (2010): „Павле Кенђелец (1766–1834)“. у: *Живот и дело српских научника*, књига 12. Ђорђевић, Владан Д. (ур.), Београд: САНУ, 1–72.

Кенгелас, Р. (1821): *Vsemirnago sbytiáslovía*. V "Budinom" Grade: Pismeny Kralevskago vseucilista Pestanskago.

Кенгелац, П. (1889а): *Историја јеврејскога народа*, [1]. Панчево: Браћа Јовановић.

Кенгелац, П. (1889б): *Историја јеврејскога народа*, 2. Панчево: Браћа Јовановић.

Кенгелац, П. (1890): *Историја јеврејскога народа*, 3. Панчево: Браћа Јовановић.

Кенгелац, П. (2011 [1811]): „Природослов од Павла Кенгелца архимандрита свето-георгијевског“. [Будим: Краљевски Универзитет пештански]. у: *Јестествословије (Природослов), фототипско издање са преводом*. Кикинда: Историјски архив Кикинда.

Кенгелац, П. (2015): *Јестествословије*. Нови Сад: Матица српска.

---

13 „Културно, научно и историјско наслеђе нису засебне јединице које је прокламовало одређено административно тело већ су актуелна целина за истраживаче.“

Томић, Томић 2018а.

Малић, Г. (2008): „Нова разматрања доприноса и улоге Ђорђа М. Станојевића у српској фотографији на прелому XIX и XX века“. у: *Ђорђе Станојевић – живот и дело*. Димитријевић, Милан С. (ур.), Нови Сад: Српска академија наука и уметности одељак у Новом Саду, 227-243.

Pierer, H. A. (1835): *Universal-Lexikon, oder Vollständiges encyclopädisches Wörterbuch*, 20. Altenburg.

Pierer, H. A. (1845): *Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe*, 28. Altenburg.

von Pirch, O. F. D. (1830): *Reise in Serbien im Spätherbst 1829, Zweiter Theil*. Berlin: Dümmler.

Possart, P. A. F. K. (1837): *Das Fürstenthum Serbien, seine Bewohner, deren Sitten und Gebräuche*. Darmstadt: C. W. Leske.

Радмановић, Ш. (2017): *Ђорђе Станојевић: човек који је осветлио Србију*. Београд: Историјски музеј Србије.

Рајковић, Ђ. (1880): „Павао Кенђелац, биографско-књижевна слика“. у: *Летопис Матице српске*, 124, 45–57.

Стефановић Карацић, В. (1935): *Српски рјечник и тумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Београд: Штампарија Краљевине Србије.

Talvi (1850): *Historical View of the Language and Literature of the Slavic Nations*. New-York.

Томић, Б. М.; Томић М. М. (2017): „Проблем лоцирања места архимандрита Павла Кенђелца у историји природних наука код Срба“. У: *Црквене студије*, 14, 717-732.

Томић, Б. М.; Томић М. М. (2018а): „Културно, историјско и научно наслеђе, и мултидисциплинарни приступ“. у: *Византијско-словенска чтенија I - Зборник са научног скупа одржаног 25. новембра 2017. године на Универзитету у Нишу*. Бојовић, Драгиша (ур.), Ниш: Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, 23-31.

Томић, М. М.; Томић, Б. М. (2018б): „Павле Кенђелац у делима из 19. века на немачком и енглеском језику“. у: *Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба IX”*. Димитријевић, Милан С. (ур.), Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић”, 17, 337-343. <http://servo.aob.rs/eeditons/CDS/Razvoj%20astronomije%20kod%20Srba/9/pdfs-s/17.pdf>

Церовић, Љ. (2011): „Павле Кенгелац – преци, сеобе, завичај, живот, дело“. у: *Јестествословије (Природослов), фототипско издање са преводом*. Кикинда: Историјски архив Кикинда.

Bojan Tomić
Milica Tomić

**EXAMPLES OF PURSUITS FOR RELIABLE CONSIDERATION OF PERSONS
FROM THE HISTORY OF SCIENCE, EDUCATION AND CULTURE**

In this paper we integrate past and future researches on the individuals who dedicated themselves to the improvement of science, education and culture in Serbia after they had been educated at European university and science centers. Their legacy is not properly highlighted today. Here, the results of the recent survey on the international reception of Archimandrite Pavle Kendelac's name are being recapitulated. Also, the expressed attitude of professor Đorđe Stanojević towards the cultural heritage has been proposed as a topic for future research.

Византијско-словенска чтенија II

Издавачи

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

За издаваче

Драгиша Бојовић

Штампа

Пунта, Ниш

Тираж

100

ISBN 978-86-7181-108-8

ISBN 978-86-80136-15-8

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

27-9(495.02)"04/14"(082)
27-9(497.11)"04/14"(082)
930.85(495.02)"04/14"(082)
930.85(497.11)"04/14"(082)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција Византијско-словенска чтенија (2 ; 2018 ; Ниш)

Византијско-словенска чтенија : 2 : зборник радова са Међународне научне конференције одржане 24. новембра 2018. године на Универзитету у Нишу / уредници Драгиша Бојовић, Кристина Митић. - Ниш : Универзитет, Центар за византијско-словенске студије : Међународни центар за православне студије : Центар за црквене студије, 2019 (Ниш : Пунта). - 450 стр. ; 25 cm

Радови на више језика. - Тираж 100. - Стр. 9: Време садашње / Кристина Митић. - Напомене библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на више језика.

ISBN 978-86-7181-108-8 (ЦВСС)
ISBN 978-86-80136-15-8 (МЦЗПС)

1. Бојовић, Драгиша, 1964- [уредник]
2. Митић, Кристина, 1979- [уредник] [аутор додатног текста]

- а) Византија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници
- б) Србија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници
- в) Византија -- Средњи век -- Зборници
- г) Србија -- Средњи век -- Зборници

COBISS.SR-ID 279648268